

Apró közlemény / Short communication

Leucojum vernum a Sári-Bakonyalján és a faj Bakonyvidéki elterjedésének áttekintése

BAUER Norbert

Magyar Természettudományi Múzeum, Növénytár,
H-1089, Budapest, Könyves K. krt. 40.; bauer.norbert@nhmus.hu

Leucojum vernum at the Sári-Bakonyalja and overview of its distribution in the Bakony Region

Abstract – In Hungary *Leucojum vernum* is considered a plant species of montane character, distributed predominantly in Transdanubia. Apart from some isolated localities (Zalaszántó Basin Mts, Tapolca Basin), the occurrences of the species are mainly confined to the region “Magas Bakony” and its periphery within the Hungarian Middle Mts. In the spring of 2020 a large population was discovered by the author in the region “Sári-Bakonyalja”, which significantly expands the known local distribution range of the species. The new population, together with other phytogeographically significant species (e.g. *Anemone nemorosa*, *Corydalis intermedia*, *Veratrum album*), was found in a poorly explored valley system (Kisbér village: Báró-erdő). Based on all literature and herbarium records, the local distribution range of *L. vernum* is surveyed.

Keywords: Amaryllidaceae, distribution, legally protected species, Transdanubia

Összefoglalás – A *Leucojum vernum* Magyarországon dunántúli elterjedési súlypontú, montán karakterű faj. A Magyar-középhegységben ismert állományainak zöme a Magas-Bakonyra és nyugati peremvidékére korlátozódik, néhány egyéb, szigetszerű előfordulással. (Zalaszántó-medence; Tapolcai-medence). A faj regionális elterjedési képét számottevően módosítja, hogy 2020 tavaszán jelentős egyedszámú populációja került elő Sári-Bakonyalja egy eddig kevésbé kutatott, más növényföldrajzi szempontból fontos növényfajokat (pl. *Anemone nemorosa*, *Corydalis intermedia*, *Veratrum album*) is őrző völgyrendszerében. A populáció előkerülése apropóján a dolgozatban áttekintésre kerül a faj regionális elterjedési képe, a térségből származó herbáriumi és publikált adatainak feldolgozása.

Kulcsszavak: Amaryllidaceae, Dunántúl, elterjedés, védett faj

A *Leucojum vernum* L. közép-európai faj (MEUSEL *et al.* 1965), Magyarországon kifejezett nyugat-dunántúli elterjedési súlyponttal, az ország északkeleti peremvidékén a Beregi- és Szatmári-sík, valamint a Bodrogköz térségében ismert még néhány spontán előfordulása (vö. FARKAS 1999, BARTHA *et al.* 2020). A Magyar-középhegységbe a Bakonyvidék területén lép be, előfordulásainak zöme e középtájon belül is a Magas-Bakonyban („Öreg-Bakony”) és nyugati peremvidékének völgyeiben található. A kifutó patakvölgyek mentén a Devecseri-Bakonyalján is megjelenik. Szigetszerű előfordulásai a Keszthelyi-hegység peremén is ismertek (ld. alább). A tájnevek említése az alábbiakban DÖVÉNYI (2010) tájmonográfiáját követi, de az elterjedési kép megértését még inkább segítő, növényzetten alapuló vegetációs közép-táj-beosztás (MOLNÁR *et al.* 2008) szerinti hovatartozást is jelzem zárójelben.



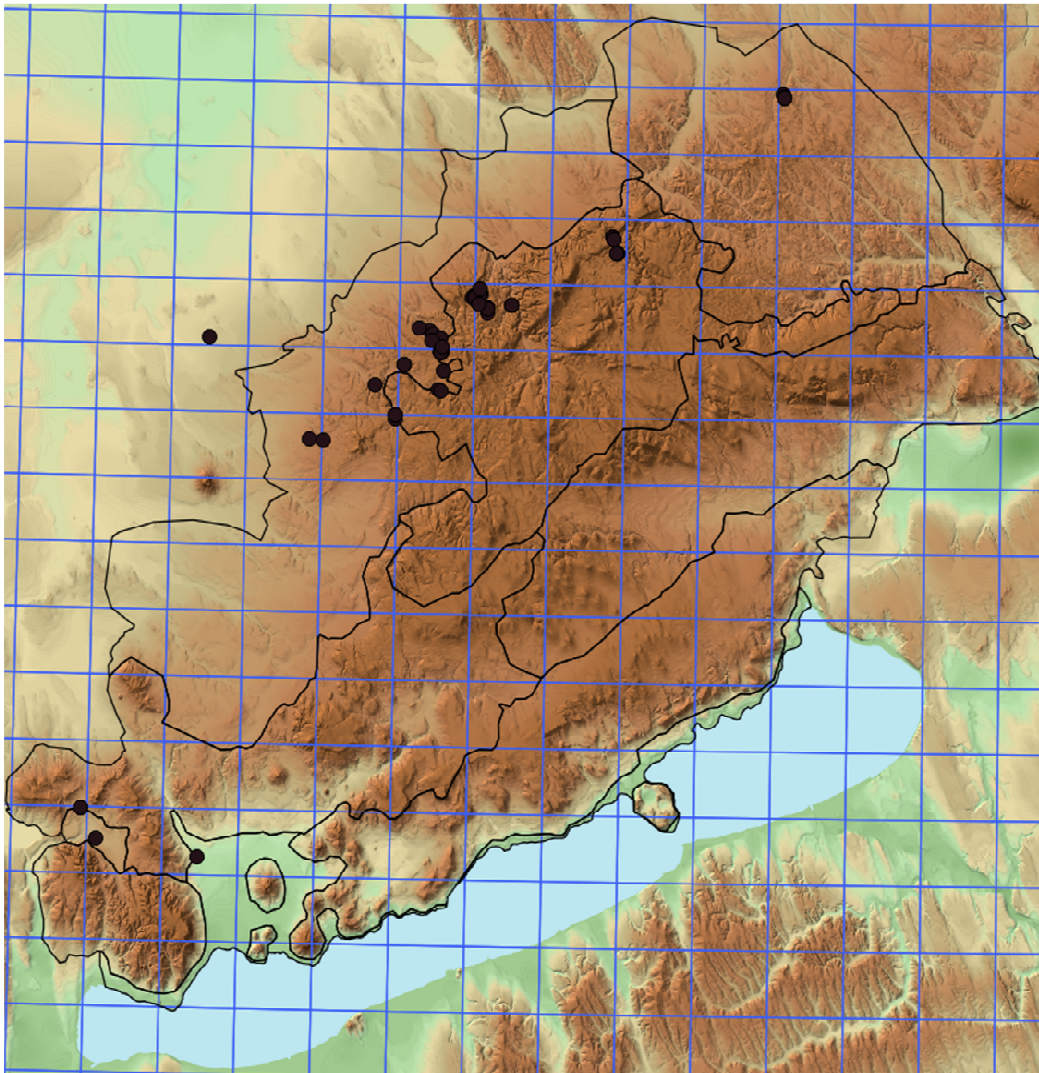
2020. április 11-én a *Leucojum vernum* többszázas nagyságrendű populációja került elő a Sári-Bakonyalján (MOLNÁR 2008 beosztásában: Központi-Bakonyalja), Kisbér határában (KEF: 8574.3). Itt a növény a Fekete-víz-ér egy oldalvölgyének középső és főleg felső szakaszán fordul elő, a Báró-erdőben. Élőhelye a völgyben egy időszakos vízfolyás mentén található. A meder 2020 tavaszán nagyrészt száraz volt, de a forrás körül, egy negyedhektárnyi területen üde, tocsogós égeres található. Ebben a foltban él a tavaszi tőzike itteni állományának zöme, de egy-egy ponton a völgy alsóbb szakaszán, a gyertyános-tölgyesben is felbukkan. A völgy és a Kisbér-Bakonyszombathely-Ácsteszer közötti erdőtümb (Homokházi-erdő, Báró-erdő, Szarvas-hegy, Fekete-víz-ér völgye) erdei nagyrészt elszegényedett, homogenizálódott aljnövényzetű tölgyesek (és akácok), de néhány ponton kifejezetten fajgazdag, értékes erdőfoltok is vannak. A Sári-Bakonyalja kavicstakaróján kialakult mezofil erdőkben, az alacsony tengerszint feletti magasság ellenére jónéhány mezofil erdei montán elem, ill. lárdei faj fennmaradt, néhányukat BAUER (2007) is említi. Különösen a forrásos égeserek (*Cardamine amara* L., *Cerastium sylvaticum* Waldst. et Kit., *Crepis paludosa* (L.) Moench., *Veratrum album* L.), és a gyertyános-tölgyesek (*Corydalis intermedia* (L.) Mérat, *Lilium martagon* L., *Melica nutans* L., *Silene dioica* (L.) Clairv.) őriznek a bakonyaljai tájban már ritka fajokat. Ezek sorában már nem olyan meglepő a *Leucojum vernum* előkerülése. A Kisbér-Bakonyszombathely-Ácsteszer erdőtümb növényföldrajzi szempontból egyik legfontosabb (tömegesen előforduló) faja, a hazánkban szintén nyugat-dunántúli súlypontú *Anemone nemorosa* L., amely a Bakony-vidékre csak a Sári-Bakonyalján és Keszthelyi-hegység északi, bazalthegyein (KEF: 9069.3: Zalasántó: Kovácsi-hegy, Kovácsi-kút, Kovácsi-patak-v., Várott-hegy; Nagygörbő: Kő-oldal, Hárs-gödör) lép be.

A *Leucojum vernum* Sári-Bakonyalján előkerült populációja apropóján és a faj hazai elterjedési térképeinek (vö. FARKAS 1999, BARTHA *et al.* 2020) hiányosságai miatt igyekeztem tisztázni pontos regionális elterjedési képét. Áttekintettem herbáriumi (a BP-herbárium, valamint az MTM Bakonyi Természettudományi Múzeuma /alább: Zirc/ és Mátra Múzeuma /Gyöngyös/) és publikált adatait, valamint összeállítottam aktuális bakony-vidéki elterjedési térképét (1. ábra).

Herb.: Magas-Bakony („Öreg-Bakony”): 8771.2 – BAUER N., 2001.03.15., Bakonyjákó: Pápai-Bakonyér-völgye, az Asztal-völgy közelében (BP); BAUER N., 2017.03. 15., Ugod: Macskalukas-árok (BP). **8771.3** – BAUER N., 2012.04.05., Döbrönte: Köves-patak mente (BP). **8771.4** – TALLÓS P., 1956.04.22., Bakonyjákó: „Járiföld, ... in alneto” (Herb.: Zirc); BAUER N., 2001.03.15., Bakonyjákó: Cseke-bükk (BP); BAUER N., 2017.03.18., Bakonyjákó: Asztal-völgy (BP); BAUER N., 2017.03.18., Bakonyjákó: Járiföld, Jári-patak völgye (BP). **8772.1** – BOROS Á., 1954.04.05., „ad Hubertus-lak ad vallem Somberek-séd” (BP); BOROS Á., 1954.05.17., Nagyfőrtés-árok versus Hubertuslak prope Ugod” (BP); JÁVORKA S., MAYER A. & CSAPODY V., 1955.04.02., Ugod alatt: Nagyfőrtés árok és Hubertus-lak felett” (BP); BOROS Á., 1954.04.03., „Molnárkút-árok ad Gerence-pusztá pr. Bakonybél” (BP); VAJDA L., 1954.04.03., „Molnárkút-árok” (BP); TALLÓS P. s.d., „Molnárkút-árok” (Herb.: Zirc); GOTTHÁRD J., 1977, Somberek-séd, Hubertus-lak (Herb. Gyöngyös; vö. BÁNKÚTI 1998); GALAMBOS I., 1979.03.23., Ugod: Hubertlak (Herb.: Zirc); BAUER N., 2003.03.10., Ugod: Szarvas-kúti-árok (BP); BAUER N., 2013.04.11., Ugod: Szarvas-kút-árok (BP); BAUER N., 2017.03. 15., Ugod: Nagy-főrtési-árok (BP); BAUER N., 2017.03. 15., Ugod: Ingesbika-árok (BP). **8871.1** – VILÁGHY Andreas, 1928.03.29., Farkasgyepű „in Kemencerét” (BP); BOROS Á. 1951.02.18., Farkasgyepű, „ad Uj-malom vallis rivi Kövesd-patak” (BP); PAPP J., 1951.02.18., Farkasgyepű (BP); BÁNÓ L., 1951.03.11., Farkasgyepű, „nyirkos patakpart” (BP); KÁRPÁTI Z., 1951.03.11., Farkasgyepű (BP); BAUER N., 2008.05.10., Farkasgyepű: Köves-patak völgye (BP). **8672.4** – JÁVORKA S. & VAJDA E., 1928.03.10., „vallis Hódosér versus pag. Porva” (BP); VAJDA L. 1928.03.11., Hódosér (BP); BAUER N., 2017.03. 22., Bakonyszentlászló: Hódosér-völgy (BP). **Keszthelyi-hegység: 9169.2** – BAUER N., 2015.04.19., Zalasántó: Bándi-mező, Nagy-réti-patak ártere (BP). **Tapolcai-medence: 9170.1** – BAUER N., 2015.03.15., Lesencetomaj: Lesence-patak árter (,spontanea?”) (BP).

Irod.: Magas-Bakony („Öreg-Bakony”): 8672.4 – Hódosér (PILLITZ 1910); Hódoséri-völgy (POLGÁR 1935); Hódosér (Bartha ap. RÉDL 1942). **8771.2** – Iharkúti Hosszúrét (RÉDL 1934); Öreghegyen a forrás

környékén (RÉDL 1940); Bakonyjákó: Pápai-Bakonyér-völgye (BAUER 2004). **8771.4** – Bakonyjákó: Járiföld (TALLÓS 1959); Bakonyjákó: Cseke-bükk (BAUER 2004); Bakonyjákó: Herman-kút; Németbánya: Bittva-patak mente; Farkasgyepű: Bittva-patak partján (BAUER ined.). **8772.1** – Gerencepuszta, Molnárkútárok (RÉDL 1940); Hubertlak, Péterrét (RÉDL 1940); Ugod: Nagyförtés-árok, Ingesbikarét-árok, Kisgyökeres-árok (FEKETE *et al.* 1961); Ugod: Szarvaskút-árok, Hamuházi-árok (BAUER 2004). **8871.1** – Farkasgyepű: Kövesdpatak szép völgyében (DORNYAY 1927); Farkasgyepű: Kemencerét (RÉDL 1930, 1942); Kövesd-patak ... prope Farkasgyepű (BOROS 1954); Farkasgyepű: Köves-patak völgy, kiszélesedő völgytalpán magaskőrösben, a Vadászháztól D-re; (BAUER 2009). **Devecseri-Bakonyalja**: **8870.2** – Noszlop: Becsei-erdő (TALLÓS 1959); **8871.1** – Noszlop: Hajagos-patak völgye (BAUER 2009). **Súri-Bakonyalja**: **8574.3** – Kisbér: Báró-erdő névtelen völgye, a Fekete-víz-ér oldalvölgye (BAUER ined.). **Keszthelyi-hegység** (Zalaszántói-medence): **9063.3** – nedves réteken a bazsai (bazsi) határban (SZÉP 1890); **9169.1** – Zalaszántó „Vár-berek” (KEVEY 1993); Zalaszántó (FARKAS 1999).



1. ábra A *Leucojum vernum* elterjedése a Bakony-vidéken, a vegetációs középtájak határaival
Fig. 1 Local distribution range of *Leucojum vernum* in the Bakony Region

A *Leucojum vernum*-ot a Bakony-vidék területén elsőként Szép Rezső publikálta Bazsi mellől („a bazsai határban”) (SZÉP 1890), a Keszthelyi-hegység északi pereméről. A szűkebb értelemben vett Bakonyban PILLITZ (1910) találta a Hódos-ér völgyben. Ezt követően napjainkig szépen bővültek előfordulási adatai (RÉDL 1930, 1940, 1942, POLGÁR 1935, BOROS 1954, FEKETE *et al.* 1961, KEVEY 1993, BAUER 2004, 2009). Bakony-vidéki elterjedési mintázatán egy nagyon egyértelmű magas-bakonyi súlypont látható. Legtöbb és legerősebb állománya alig néhány település üde, forrásos/patakos völgyeire koncentráldik, égeresekben, olykor bükkösökben él. A Devecseri-Bakonyalja (MOLNÁR *et al.* 2008 beosztásában: Nyugati-Bakonyalja) területére csak a Magas-Bakonyból (MOLNÁR *et al.* 2008 beosztásában: Központi-Bakony) kifutó völgyekben jut el, néhány ponton. SZÉP (1890) Bazsiból származó adatának közelében, de már a Keszthelyi-hegység bazalthegeyeitől délre, a Zalaszántói-medencében KEVEY (1993) találta, jelen közleményben egy-két közeli előfordulási adattal itt is sikerült bővíteni az ismert előfordulások sorát. Hasonlóan szigetszerű, őshonos előfordulás lehet a Kisbér határából, jelen dolgozatban közölt állomány a Sári-Bakonyaljáról.

Néhány, a térségből származó publikált *Leucojum*-adat tisztázást, pontosítást igényel. BORBÁS (1900) flóraművében Keszthely vidékéről idézi Szenczy, Hutter és Wierzbicki kéziratában (SZENCZY *et al.* 1842) szereplő *Leucojum aestivum* L. adatot. A két hazai *Leucojum*-faj hazai elterjedési képe (BARTHA *et al.* 2020), a korábbi SZÉP (1890) és a későbbi zalaszántói *Leucojum vernum* adatok alapján inkább feltételezhető, hogy a Borbás által idézett tőzike-adat is tavaszi tőzike-re vonatkozhat.

RÉDL (1942) flóraművében az addig ismert *Leucojum vernum* adatok felsorolásában feltűnik egy „Nemesszalók–Vinár” (Sági A. ap. RÉDL 1942) lelőhely. Ez a Kisalföldről, a Marcal-medencéből származó adat bizonytalan. Habár TALLÓS (1959) a közelből, „Nagyalásny: Kispodár pusztá” lelőhelyről közöl *Leucojum vernum* adatot, nem zárható ki, hogy Sági bizonyítópéldány nélküli adata inkább a *Leucojum aestivum* taxonra vonatkozhat, amely szintén ismert a Marcal-medence és Bakonyalja közeli peremvidéke néhány pontjáról (ld. SZODFRIDT & TALLÓS 1965, BAUER 2004).

A herbáriumi adatok összegyűjtésében Sinigla Mónika (Zirc), Kovács Tibor (Gyöngyös) és Takács Attila voltak segítségemre, munkájukat köszönöm.

Irodalom

- BÁNKUTI K. (1998): A Mátra Múzeum herbáriuma – a Gotthárd-gyűjtemény I. (Pteridophyta, Gymnospermatophyta, Monocotyledonopsida). – *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis* (1998–99) 23: 103–141.
- BARTHA D., BÁN M., SCHMIDT D. & TIBORCZ V. (2020): *Magyarország edényes növényfajainak online adatbázisa* (<https://floraatlasz.uni.sopron.hu>) – Soproni Egyetem, Erdőmérnöki Kar, Növénytan és természetvédelmi Intézet (hozzáférés: 2020.09.01.)
- BAUER N. (2004): Florisztikai adatok a Bakonyból és a Bakonyaljáról II. – *Kitaibelia* 9(1): 187–206.
- BAUER N. (2007): Florisztikai adatok a Bakonyból és a Bakonyaljáról III. – *Kitaibelia* 12(1): 41–51.
- BAUER N. (2009): Florisztikai adatok a Bakonyból és a Bakonyaljáról IV. – *Kitaibelia* 14(1): 16–29.
- BORBÁS V. (1900): *A Balaton tavának és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete*. – A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei II.2. szakasz, Budapest, 431 pp.
- BOROS Á. (1954): Florisztikai közlemények IV. – *Botanikai Közlemények* 45(3–4): 247–250.
- DORNYAY B. (1927): *Bakony*. – Részletes Magyar Utikalauzok II. kötet, Budapest, 424 pp.
- DÖVÉNYI Z. (szerk.) (2010): *Magyarország kistájainak katasztere*. – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 876 pp.
- FEKETE G., MAJER A., TALLÓS P., VIDA G. & ZÓLYOMI B. (1961): Angaben und bemerkungen zur Flora und Pflanzengeographie des Bakonygebirges – *Annales historico-naturales Musei nationales hungarici* 53: 241–253.

- KEVEY B. (1993): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez VI. – *Botanikai Közlemények* 80 (1): 53–60.
- MEUSEL H., JÁGER E. & WEINERT E. (1965): *Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Band I. Karten.* – Gustav Fischer Verlag, Jena, pp. 1–258.
- MOLNÁR CS., MOLNÁR ZS., BARINA Z., BAUER N., BIRÓ M., BODONCZI L., BÖLÖNI J., CSATHÓ A. I., CSIKY J., DEÁK J. Á., FEKETE G., HORVÁTH A., JUHÁSZ M., KÁLLAYNÉ SZERÉNYI J., KIRÁLY G., MAGOS G., MÁTÉ A., MESTERHÁZY A., MOLNÁR A., NAGY J., ÓVÁRI M., PURGER D., SRAMKÓ G., SZÉNÁSI V., SZMORAD F., TÓTH T. & VIRÓK V. (2008): Vegetation-based landscape-regions of Hungary. – *Acta Botanica Hungarica* 50 (Suppl.): 47–58.
- PILLITZ B. (1910): *Pótlások Veszprém vármegye növényzetéhez.* – Veszprémvármegyei Múzeum Kiadványai II., Veszprém, pp. 140–167.
- POLGÁR S. (1935): A Cuhavölgy növényzeti viszonyai. – *Győri Szemle* 6: 149–160.
- RÉDL R. (1934): Képek a Bakony flórájából III. – *Veszprémi kegyestanítórendi Róm. Kat. Gimnázium Értesítője* 1933–34: 26–33.
- RÉDL R. (1940): Képek a Bakony flórájából VII. – *Veszprémi kegyestanítórendi Róm. Kat. Gimnázium Értesítője* 1939–40: 36–40.
- RÉDL R. (1942): *A Bakonyhegység és környékének flórája.* – Magyar Flóraművek V., Veszprém, 159 pp.
- SZENCZY I., HUTTER M. & WIERZBICKY P. (1842): *Elenchus Plantarum in Territorio Keszthelyensi.* – MTM Tudománytörténeti Gyűjtemény, III.-4.7.10., 13 pp.
- SZÉP R. (1890): Sümeg határának edényes növényei. *Plantae vasculares regionis Sümeghiensis.* – *A Sümegvárosi róm. kath. elemi fiu- és leányiskola XXXII. értesítője.* Pp. 3–29.
- SZODFRIDT I. & TALLÓS P. (1965): Újabb adatok a Dunántúl flórájához. – *Botanikai Közlemények* 52(1): 23–28.
- TALLÓS P. (1959): Növényföldrajzi és florisztikai adatok a Dunántúlról. – *Botanikai Közlemények* 48(1–2): 77–80.

Beérkezett / received: 2020. 09. 14. • Elfogadva / accepted: 2020. 09. 16.